

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

СТОЯНОВА Тетяна Анатоліївна

УДК 347.91 /95:347. 633 (477)

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ
ПРО УСИНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса-2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного процесу Одеської національної юридичної академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, доцент
МІНЧЕНКО Раїса Миколаївна,
Одеська національна юридична академія,
завідувачка кафедри цивільного процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
КІВАЛОВА Тетяна Сергіївна,
Одеська національна юридична академія,
професор кафедри цивільного права;

кандидат юридичних наук, доцент
ЗІЛКОВСЬКА Людмила Михайлівна
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
заступник декана економіко — правового факультету

Захист відбудеться 2 жовтня 2009 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 1 вересня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П.П. Музиченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Усиновлення, як найдавніший інститут сімейного права був і залишається сьогодні найвдалішою, життєво виправданою формою влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. Сучасні наукові дослідження дають можливість говорити про те, що ніякі форми державного піклування про дитину (дитячі будинки, інтернати тощо) не можуть зрівнятися зі зростанням та вихованням дитини в сім'ї. Сім'я в усі часи була і залишається однією з головних загальнолюдських цінностей, природним осередком зростання людини. Саме тому, держава повинна турбуватися про забезпечення кожної дитини своєю сім'єю, в тому числі, шляхом усиновлення.

За даними Державного Департаменту з усиновлення та захисту прав дітей за роки незалежності національна система усиновлення пережила досить складні періоди: мали місце тенденції зменшення кількості осіб усиновлених громадянами України (так, у 2000 р. було усиновлено 2043 дитини, а в 2004 - тільки 1492); реформувалася система органів державного управління, до компетенції яких було віднесено здійснення державної політики щодо усиновлення (функції встановлення усиновлення передано з Міністерства освіти та науки України до компетенції Міністерства України у справах сім'ї та молоді, ліквідовано Центр з усиновлення, створено Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини); з'явилася тенденція збільшення кількості усиновлень - у 2006 р. усиновлено 1477 дітей, а у 2007 - 1774 дитини (за прогнозами сьогодні очікується і подальше збільшення кількості усиновлень),

З 1996 р. в українському законодавстві була запроваджена судова процедура усиновлення. За тринадцять років існування такої процедури, правове регулювання відносин з усиновлення та судової процедури усиновлення неодноразово було реформовано. Враховуючи останні зміни в законодавстві, що регулює усиновлення, прогнозування тенденції збільшення кількості осіб, які бажають усиновити дитину доцільно розглянути основні положення щодо регулювання усиновлення з урахуванням минулого досвіду розробок у цій області та чинних законодавчих змін.

Пізнання процесуальних особливостей розгляду цивільних та сімейних справ, і зокрема справ з усиновлення, має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дає можливість в значній мірі уникнути помилок при застосуванні норм матеріального та процесуального права і, таким чином, сприяє підвищенню якості судочинства.

Тенденції збільшення усиновлення та аналіз останніх змін законодавства щодо збільшення кількості усиновлень, а також значне реформування чинного сімейного та цивільного процесуального законодавства з питань усиновлення, безумовно свідчить про підвищення актуальності комплексного підходу в науковому дослідженні судочинства у справах з усиновлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження за обраною темою є складовою частиною комплексної наукової теми Одеської національної юридичної академії «Правові проблеми становлення і розвитку сучасної української держави» (державний реєстраційний номер 0101U001195), а також безпосередньо пов'язане з науково-дослідницькою темою «Традиції та новації у цивільному процесуальному праві України, нотаріальній практиці та в науці правова статистика», яка розробляється на кафедрі цивільного процесу відповідно до плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії на 2006 - 2010 роки.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертаційної роботи є виявлення, постановка та вирішення проблем щодо судового порядку усиновлення, а також комплексна системна розробка та всебічне дослідження процесуальних особливостей порушення, розгляду та вирішення справ про усиновлення громадянами України.

Відповідно до встановленої мети були розроблені такі завдання:

дослідження основних етапів історичного розвитку правового регулювання процедури усиновлення;

визначення правової природи усиновлення;

визначення умов усиновлення;

дослідження сутності, завдань та особливостей відкриття провадження у справах з усиновлення;

встановлення значення та правового зв'язку між судочинством у справах з усиновлення та необхідністю перебування особи, яка бажає усиновити дитину, на відповідному державному обліку;

розкриття процесуальних особливостей підготовки справи про усиновлення до судового розгляду;

встановлення кола осіб, які повинні та мають право брати участь у справах про усиновлення та кола необхідних і достатніх доказів у справі;

аналіз характерних рис та особливостей судового розгляду у справах з усиновлення;

визначення порядку ухвалення рішення у справах з усиновлення;

внаслідок проведення наукового дослідження з обраної теми внесення пропозицій щодо удосконалення та систематизації положень чинного сімейного та цивільного процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження виступають цивільні процесуальні та сімейні правовідносини, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з порушенням та здійсненням провадження у справах з усиновлення.

Предметом дисертаційного дослідження є процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в процесі роботи над дисертацією використовувались загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Використання історико-правового методу дослідження

дозволило визначити основні етапи становлення та розвитку інституту усиновлення. Порівняльно-правовий (компаративістський) метод застосовувався при дослідженні цивільно-процесуальних правових норм вітчизняного та іноземного законодавства, наукової літератури щодо порядку проведення усиновлення, сприяв виявленню аналогічних правових конструкцій усиновлення у праві іноземних держав та вивченню їх правового регулювання. Методи індукції та дедукції дозволили виокремити загальні та відмінні ознаки (елементи) притаманні окремим стадіям цивільного процесуального провадження у справах усиновлення, дали змогу визначити їх належність саме до цивільного процесуального права. Метод системно-структурного аналізу надав можливість визначення загальної системи і внутрішньої структуризації цивільно-правового провадження у справах з усиновлення. За допомогою догматичного методу проаналізовано зміст норм вітчизняного та зарубіжного законодавства, виявлено їх колізії та прогалини. Теоретико-прогностичний метод надав можливість запропонувати перспективну модель подальшого ефективного судового провадження у справах з усиновлення. Формально-логічний метод використано як універсальний спосіб аргументації наукових висновків та пропозицій щодо удосконалення діючого законодавства.

Теоретичною основою дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних теоретиків права та процесуалістів.

Дореволюційна цивілістика приділяла увагу інституту усиновлення, проте спеціального дослідження судового порядку усиновлення, що існував в той час не проводилось. Серед цивілістів, які приділяли увагу різним аспектам усиновлення, слід назвати Ю.С. Гамбарова, Н.Л. Дювернуа, К.Д. Кавеліна, Д.І. Мейера, В.І. Сінайського, Г.Ф. Шершеневича.

У радянський період різні аспекти усиновлення у тій чи іншій мірі досліджувались у працях М.М. Агаркова, С.М. Братуся, Я.Р. Веберса, О.О. Красавчикова, М.С. Малєїна, Г.К. Матвєєва та ін. Проте праць, безпосередньо присвячених судовому порядку усиновлення немає, що можливо пояснюється спростуванням інституту усиновлення в перші ж роки існування радянської влади. Після ж його відродження у 1926 р., була впроваджена несудова процедура встановлення усиновлення.

У сучасний період судовий порядок усиновлення частково розглядається у навчальній літературі з цивільного процесуального права. Крім того, останнім часом були проведені дисертаційні дослідження окремих аспектів інституту усиновлення (Зілковська Л.М. «Правове регулювання усиновлення в Україні»). На рівні дисертаційного дослідження Грабовською О.О. було проаналізовано також процесуальні особливості усиновлення дітей іноземними громадянами (Грабовська О.О. «Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України»). Однак при цьому більшість сучасних процесуальних проблем пов'язаних з усиновленням залишилися поза увагою дослідників.

Окремі сучасні аспекти інституту усиновлення та порядку його здійснення аналізуються у працях українських та

зарубіжних фахівців з сімейного та цивільного процесуального права: М.В. Антокольської, Г.С. Волосатого, Є.М. Ворожейкіна, В.С. Гопанчука, О.О. Грабовської, М.А. Гурвича, О.В. Дзери, А.А. Добровольського, І.В. Жилінкової, Л.М. Зілковської, О.М. Калітенко, К.І. Комісарова, Н.В. Летової, Д.Д. Луспеника, А.А. Мельникова, В.А. Мусина, О.М. Нечаєвої, З.В. Ромовської, Р.О. Стефанчука, М.К. Треушнікова, С.Я. Фурси, Є.О. Харитонова, Ю.С. Червоного, М.А. Чечиної, М.С. Шакарян, М.Й. Штефана та багатьох інших.

Емпіричним підґрунтям дослідження стало цивільне, сімейне, цивільне процесуальне та інше законодавство України з досліджуваних питань, а також судова практика, пов'язана з усиновленням дітей громадянами України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше здійснено комплексний, теоретичний та практичний аналіз проблем судочинства у справах з усиновлення дітей громадянами України, проведений на матеріалах оновленого сімейного та цивільного процесуального законодавства.

На підставі комплексного та всебічного дослідження судочинства у справах про усиновлення дітей громадянами України в дисертації сформульовані висновки і пропозиції, які характеризуються новизною, практичним значенням та виносяться на захист. Так,

уперше:

правова природа усиновлення досліджується в аспекті особистих немайнових прав фізичної особи, внаслідок чого обґрунтовується висновок про те, що усиновлення є способом реалізації права фізичної особи на сім'ю, до того ж, як для усиновлюваного, так і для усиновлювача;

надано авторське визначення умов усиновлення. Умови усиновлення - це закріплені в законі вимоги, що пред'являються до строго визначеного кола осіб з приводу усиновлення, недотримання яких перешкоджає встановленню усиновлення або може призвести до визнання усиновлення недійсним, скасування усиновлення;

встановлена невідповідність положення ст. 252 ЦПК України вимогам ст. 208 СК України, щодо оформлення заяви про усиновлення повнолітньої особи та запропоновано внести відповідні зміни до цивільного процесуального законодавства.

надано визначення та проаналізовано значення висновку про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини, що видається службою у справах дітей, як доказу у справі, обґрунтовано самостійне становище висновку серед інших доказів у зв'язку з необхідністю відрізняти його від висновку органу опіки та піклування, що має аналогічну назву та надається відповідно до ст. 253 ЦПК України. Так, висновок про доцільність усиновлення - це акт застосування права, індивідуально правовий акт — волевиявлення служби у справах дітей, стосовно доцільності усиновлення та відповідності його інтересам дитини. У разі незгоди з мотивами негативного висновку про доцільність усиновлення, або

відмови в усиновленні, особа може звернутися до адміністративного суду з позовом про оскарження висновку про доцільність усиновлення;

удосконалено:

комплексне угруповання та класифікація умов усиновлення в залежності від того, для якого суб'єкту усиновлення законодавство встановлює відповідні вимоги;

положення цивільного процесуального законодавства щодо необхідності подання документів до заяви про усиновлення, а саме, визнано необхідним надання до заяви про усиновлення висновку про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини, який видається службою у справах дітей, про що запропоновано внести відповідні зміни;

положення цивільного процесуального законодавства, щодо застосування інституту повернення заяви про усиновлення, у разі надання такої заяви без перебування на державному обліку громадян України, які бажають усиновити дитину та неотримання висновку про доцільність усиновлення та відповідність усиновлення інтересам дитини, про що запропоновано внести відповідні зміни;

положення Постанови Кабінету Міністрів України № 905 від 8 жовтня 2008 р. «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» щодо надання визначення комплексу заходів, які здійснюються відповідно до цієї Постанови, запропоновано вважати їх досудовим етапом усиновлення та обґрунтовано виділення відповідних стадій такого етапу;

положення Постанови Кабінету Міністрів України № 905 від 8 жовтня 2008 р. «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» щодо необхідності надання в акті про знайомство кандидатів в усиновлювачі з дитиною відомостей про строк впродовж якого усиновлювач опікується дитиною, ставлення дитини до усиновлювача та взаємовідповідність усиновлювача та дитини;

набуло подальшого розвитку:

вчення про умови відкриття провадження у цивільних справах з питань усиновлення та обґрунтована позиція, щодо визнання умовою відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України перебування особи, яка прагне усиновити дитину на державному обліку громадян України, які бажають усиновити дитину та отримання висновку про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини;

положення ЦИВІЛЬНОГО процесуального законодавства щодо участі прокурора у справах про усиновлення громадянами України, шляхом надання висновку, котрий повинен містити аналіз складу осіб, залучених до участі у справі, аналіз юридично значущих обставин з точки зору підтвердження чи спростування належними, допустимими, достатніми доказами, висновок про можливість задоволення (або незадоволення) заяви про усиновлення та запропоновано внести

відповідні зміни до ст. 254 ЦПК України, щодо обов'язкової участі прокурора в судовому розгляді справ такої категорії;

положення цивільного процесуального законодавства щодо підстав залишення заяви без розгляду у разі виявлення після відкриття провадження у справі факту неперебування особи, яка бажає усиновити дитину на обліку громадян України, які бажають усиновити дитину, про що пропонується внесення змін до чинного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання отриманих висновків для здійсненні судочинства при розгляді справ про усиновлення громадянами України у зв'язку з тим, що в роботі міститься ґрунтовний аналіз існуючих проблем в чинному цивільному процесуальному законодавстві, сімейному законодавстві з урахуванням вимог інших нормативно-правових актів з метою узгодження законодавства та усунення недоліків у правовому регулюванні зазначених відносин.

Дослідження містить ряд теоретичних розробок як у сфері сімейного, так і цивільного процесуального права, які можуть бути використані у:

науково-дослідницькій сфері - при подальших теоретичних розробках та вдосконаленні концепції судового порядку усиновлення громадянами України;

сфері правотворчості — в процесі вдосконалення окремих норм сімейного та цивільного процесуального законодавства;

навчально-методичній роботі — при підготовці підручників, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з сімейного та цивільного процесуального права;

у правозастосовчій діяльності органів суду, органів служби у справах дітей, органів прокуратури - при порушенні, підготовці та розгляді справ про усиновлення.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Дисертація підготовлена на кафедрі цивільного процесу Одеської національної юридичної академії, де було проведено її обговорення по частинах і в цілому. Положення й висновки дисертаційного дослідження використовувалися у навчальному процесі Одеської національної юридичної академії при викладанні курсів «Цивільне процесуальне право України», «Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ» та проведенні семінарських занять на факультеті цивільної та господарської юстиції ОНЮА.

Теоретичні висновки сформульовані в дисертації, доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях: III Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (4-5 квітня 2008 р., м. Одеса); щорічній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА «Правове життя сучасної України» (18-19 квітня 2008 р., м. Одеса); IV Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (3-4 квітня 2009 року, м. Одеса); Всеукраїнській науковій конференції «Правове життя сучасної України» (5-6 червня 2009 р., м. Одеса).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційної роботи знайшли відображення у семи публікаціях, три з яких статті що були опубліковані у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України, та чотири публікації - тези наукових конференцій.

Структура дисертації визначається метою, предметом і завданнями дослідження і складається зі вступу, 4 розділів, які охоплюють 12 підрозділів, висновків до них, загального висновку, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 218 сторінок. Список використаних джерел містить 165 найменувань і розташований на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мета і завдання дослідження, визначаються об'єкт і предмет роботи, методи, науково-теоретичні засади дослідження та наукова новизна одержаних результатів, сформульовано нові науково-теоретичні висновки та практичні рекомендації, які виносяться на захист, наводиться інформація щодо апробації основних положень роботи та публікації результатів дослідження.

Перший розділ «Загальна характеристика усиновлення» складається з чотирьох підрозділів та присвячено з'ясуванню сутності, правової природи і визначенню основних теоретико-правових понять, що мають вирішальне значення для дослідження теми.

У **підрозділі 1.1. «Історичний розвиток законодавства про усиновлення»** аналізуються окремі етапи розвитку законодавства, яке регулювало відносини усиновлення. При цьому, проводиться виокремлення самостійних етапів розвитку інституту усиновлення на підставі порядку усиновлення, закріпленого у законодавстві.

Зазначається, що інститут усиновлення в різні часи набуває різного змісту, що відображається в меті та функціях, які стоять перед вказаним правовим інститутом. Аналіз історичного розвитку законодавства про усиновлення свідчить про існування різних форм усиновлення в окремі періоди розвитку людства, про трансформування умов усиновлення та про тенденції підвищення рівня правового регулювання усиновлення на сучасному етапі розвитку суспільства. Проведений аналіз дозволив підтримати і розвинути існуючу в науковій літературі думку про те, що ніякі інші форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування (дитячі будинки, інтернати тощо) не мають такого позитивного впливу на розвиток та виховання дитини та на становлення дорослої людини, як усиновлення, Історичний досвід законодавчої відмови від усиновлення в післяреволюційні часи свідчить про життєву необхідність цього інституту в праві України. В підрозділі проаналізовано співвідношення історичних форм здійснення усиновлення та зазначені переваги судової форми усиновлення, як

історично виправданої, обґрунтованої та такої, яка надає змогу дотримуватися найвищих інтересів дитини при здійсненні усиновлення.

Підрозділ 1.2. «Поняття та значення усиновлення» містить характеристику та науковий аналіз визначення та правової природи усиновлення.

Піддаються критиці традиційні для національного сімейного права визначення поняття та характерних рис усиновлення. Встановлено, що чинне законодавство неоднозначно дає визначення усиновленню, розглядаючи його лише, як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, здійснене на підставі рішення суду. Аналіз діючого сімейного законодавства України, наукових розробок, поглядів та перш за все функцій, які виконує цей правовий інститут свідчить про необхідність вважати усиновлення багатоаспектним правовим явищем, яке, з одного боку, є формою влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, водночас, юридичним фактом, а з іншого - комплексним сімейно-правовим інститутом, а також сімейно-правовими відносинами, які складаються між усиновленим та усиновлювачем. Окрема увага приділяється визначенню правової природи усиновлення з урахуванням законодавчо закріпленої системи особистих немайнових прав фізичної особи.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що усиновлення є засобом реалізації права двох (усиновлюваного та усиновлювача) або трьох (усиновлюваного та двох усиновлювачів) осіб на сім'ю, яке закріплюється в Цивільному Кодексі України та Сімейному Кодексі України. Така позиція пояснюється в першу чергу метою усиновлення, що полягає в забезпеченні дитини сім'єю. В свою чергу, усиновлювач також приймає дитину на правах сина або дочки і таким чином створює або збільшує свою сім'ю.

Підрозділ 1.3. «Поняття та значення умов усиновлення» містить дослідження існуючих поглядів щодо визначення та класифікації умов усиновлення.

Діюче сімейне законодавство України не містить нормативного визначення умов усиновлення. Відповідно до положень Сімейного кодексу України усиновлення може бути здійснене лише за умови дотримання відповідних вимог законодавства з метою забезпечення найвищих інтересів дитини. Якщо усиновлення проводиться за відсутності або при недотриманні відповідних вимог законодавства, воно може бути визнане недійсним або скасоване. У зв'язку з цим, умовами усиновлення необхідно вважати закріплені в законі вимоги, які пред'являються до строго визначеного кола осіб з приводу усиновлення (суб'єктів усиновлення), дотримання яких є обов'язковим при здійсненні усиновлення.

В залежності від необхідності дотримання вимог законодавства при здійсненні усиновлення, умови усиновлення можна класифікувати на обов'язкові - тобто, необхідні в усіх випадках усиновлення, незалежно від об'єктивних особливостей кожної справи (суб'єктного складу, віку осіб тощо) та факультативні - такі вимоги, які є необхідними тільки в конкретних випадках усиновлення. В залежності від того, до якого саме суб'єкту усиновлення законодавство

встановлює відповідні вимоги, умови усиновлення можна класифікувати на: 1) вимоги, що висуваються до особи, яка усиновляється; 2) вимоги, що висуваються до особи, яка усиновляє; 3) згода відповідного кола суб'єктів усиновлення.

Підрозділ 1.4. «Правове регулювання таємниці усиновлення» містить характеристику та аналіз різних аспектів права на таємницю усиновлення.

Чинне сімейне законодавство містить положення щодо можливості розкриття таємниці усиновлення за ініціативою усиновлювача та щодо права дитини, яка досягла чотирнадцяти років на інформацію про усиновлення. Чинне цивільне процесуальне законодавство встановлює, що проведення судового розгляду справ про усиновлення повинно відбуватися в закритому судовому засіданні з метою збереження таємниці усиновлення. Внаслідок проведеного в підрозділі аналізу вбачається, що таке положення законодавства дає змогу зробити висновок про вільний вибір усиновлювача та усиновленого щодо збереження таємниці усиновлення, що повинно відображатися в заяві про усиновлення і тим самим мати вплив на подальше проведення судового розгляду та ухвалення судового рішення.

Другий розділ «Відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України» складається з трьох підрозділів і містить дослідження особливостей відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України.

У **підрозділі 2.1. «Процесуальний порядок порушення справи про усиновлення громадянами України та правові наслідки відкриття провадження у справі»** досліджуються процесуальні особливості відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України.

Визначається загальна характеристика судової процедури усиновлення та першої стадії цивільного процесу, яка є обов'язковою для кожної цивільної справи, в тому числі для справ про усиновлення громадянами України. Досліджуються особливості відкриття провадження у такій категорії справ з урахуванням специфіки окремого провадження, в порядку якого розглядаються справи про усиновлення.

Враховуючи процесуальні особливості справ про усиновлення дітей громадянами України, виділяються передумови права на звернення громадян до суду із заявою про усиновлення, дотримання яких є обов'язковим для порушення справи: 1) наявність правоздатності та дієздатності; 2) підвідомчість справи суду; 3) юридична зацікавленість заявників; 4) дотримання правил підсудності; 5) належне оформлення заяви про усиновлення (оплата держмита, подання копій в залежності від кількості зацікавлених сторін).

Окрема увага приділяється аналізу процесуальних та матеріальних правових наслідків відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України. Зазначається, що для справ про усиновлення громадянами України характерними процесуальними наслідками є виникнення процесуальних

правовідносин між судом та суб'єктами усиновлення, виникнення провадження у справі та продовження розвитку процесу, початок перебігу процесуальних строків. Особливістю справ про усиновлення є відсутність таких матеріально-правових наслідків відкриття провадження у справі, як початок перебігу строків позовної давності, у зв'язку з тим, що до сімейних правовідносин позовна давність не застосовується. Окрім зазначеного для справ про усиновлення громадянами України, неможливе застосування строків позовної давності внаслідок того, що в такому порядку розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності усиновлення, а позовна давність є строком для звернення за захистом порушеного або оспорюваного права.

Підрозділ 2.2. «Умови та передумови відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України» містить аналіз передумов та умов відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України. Аналіз вимог чинного законодавства дає змогу зробити висновок, що для справ про усиновлення громадянами України, які бажають усиновити дитину необхідним є проходження державного обліку громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину. Наслідками недотримання такої процедури є неможливість розгляду справи про усиновлення громадянами України у зв'язку з відсутністю необхідних документів, а саме, висновку про доцільність усиновлення, виданого за результатами проходження відповідного обліку. Зазначається, що для відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину проходження державного обліку є позитивною умовою відкриття провадження у справах про усиновлення. Зазначається, що процесуальними діями у разі звернення особи, яка не перебувала на відповідному обліку, суд повинен повернути заяву про усиновлення.

У підрозділі 2.3. «Облік дітей, які можуть бути усиновлені та облік громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину» досліджується співвідношення порядку обліку громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину із процедурою усиновлення громадянами України,

Розглядаються етапи обліку громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину, результати проходження такого обліку, процесуальна правова природа висновку про доцільність усиновлення громадянами України, наслідки отримання негативного висновку про доцільність усиновлення громадянами України та порядок його оскарження.

Пропонується вважати проходження державного обліку громадянами України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину досудовим етапом усиновлення внаслідок того, що він є обов'язковим для проходження при усиновленні за результатами якого отримується висновок про доцільність усиновлення, що свідчить про дотримання усіх необхідних умов

усиновлення та про досягнення мети усиновлення, тобто, відповідність усиновлення найвищим інтересам дитини.

Третій розділ «Підготовка до судового розгляду справ про усиновлення громадянами України» містить три підрозділи, в рамках яких аналізуються теоретичні та практичні проблеми підготовки справи до судового розгляду з урахуванням специфіки справ окремого провадження та справ про усиновлення громадянами України.

У *підрозділі 3.1. «Сутність та значення підготовки до судового розгляду справ про усиновлення громадянами України»* здійснюється дослідження мети та окремих завдань, які постають перед судом при підготовці справ про усиновлення до судового розгляду.

Зазначено, що необхідно правильно визначати мету та самостійні завдання стадії підготовки до судового розгляду справ про усиновлення громадянами України. Метою стадії підготовки цивільних справ про усиновлення громадянами України є забезпечення судом та іншими учасниками процесу умов для правильного та своєчасного розгляду у зазначеній категорії справ. Завданнями стадії підготовки справи про усиновлення громадянами України до судового розгляду є встановлення характеру правовідносин та пересвідчення у відсутності спору про право; визначення предмету доказування та кола доказів, необхідних в справі; визначення кола осіб, які мають брати участь у справі; забезпечення явки осіб, які беруть участь у справі до попереднього судового засідання та до судового засідання; вирішення питання про необхідність об'єднання чи роз'єднання вимог.

Підрозділ 3.2. «Визначення кола осіб, які мають право брати участь у справах про усиновлення громадянами України та їх процесуально-правове становище» присвячується дослідженню особливостей суб'єктного складу справ про усиновлення громадянами України.

Встановлене неоднозначне вирішення законодавством питання щодо участі прокурора у справах про усиновлення саме громадянами України, Процесуальне законодавство не включає прокурора до обов'язкових учасників судочинства, що призводить до неоднозначної правозастосовної діяльності суду. Відповідно до специфіки справ про усиновлення та правозахисної діяльності прокуратури пропонується розглядати справи про усиновлення громадянами України з обов'язковою участю прокурора при здійсненні судочинства. При цьому, прокурор приймає участь у справі шляхом надання висновку, який повинен містити аналіз складу осіб, залучених до участі у справі, аналіз юридично значущих обставин з точки зору підтвердження чи спростування належними, допустимими, достатніми доказами, висновок про можливість задоволення (або незадоволення) заяви про усиновлення

Окрема увага у *підрозділі 3.3. «Визначення предмету доказування та кола доказів у справах про усиновлення громадянами України»* приділяється

специфіці формування предмету доказування та доказової бази у справах про усиновлення.

При цьому зазначається, що для справ про усиновлення характерним є такий прояв ознак судових доказів, як їх допустимість, що виявляється в тому, що в справах про усиновлення громадянами України доказами можуть бути тільки ті обставини, які отримані зазначеними в законі засобами доказування. Окремо досліджується специфіка висновку про доцільність усиновлення, що не може мати переважне значення серед інших доказів, які повинен оцінити суд, але є необхідним для вирішення кожної справи про усиновлення громадянами України.

Четвертий розділ «Судовий розгляд справ про усиновлення громадянами України» складається з двох підрозділів, в яких аналізуються особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України, процесуальні особливості закінчення судового розгляду у справах про усиновлення громадянами України без ухвалення судового рішення та особливості ухвалення судового рішення.

У підрозділі 4.1. «Сутність, значення та зміст судового розгляду справ про усиновлення громадянами України» розкриваються різні аспекти стадії судового розгляду справ про усиновлення громадянами України.

Зазначається, що в справах про усиновлення громадянами України, що розглядаються в порядку окремого провадження може виникнути спір про окремий факт, який не може бути підставою залишення заяви без розгляду.

Зазначається, що для справ про усиновлення громадянами України необхідна особиста присутність усиновлювача в судовому засіданні при розгляді справи, що не позбавляє його можливості мати представника у справі.

У підрозділі 4.2. «Судове рішення у справах про усиновлення громадянами України» досліджуються окремі теоретичні проблеми визначення судового рішення у справах про усиновлення громадянами України та процесуальний порядок ухвалення рішення.

Зазначається, що судове рішення у справах про усиновлення громадянами України є актом правосуддя, який ухвалений судом у результаті встановлення в судовому процесі законних підстав усиновлення, що містить підтвердження наявності або відсутності факту усиновлення, спрямований на охорону законного інтересу та має наслідком виникнення, зміну та припинення процесуальних та матеріальних відносин між усиновлювачем, особою, яка усиновлюється, та родичами, як з боку усиновлювача так і з боку особи, яка усиновлюється.

Зазначається, що законним судовим рішенням у справах про усиновлення є таке рішення, яким встановлено законність підстав усиновлення.

Особливістю ухвалення судового рішення у справах про усиновлення громадянами України є те, що до набрання чинності судового рішення про усиновлення, батьки дитини можуть відкликати свою згоду на усиновлення. В такому випадку суд повинен поновити розгляд справи про усиновлення, проте подальші процесуальні дії суду щодо розгляду поновленої справи є невизначеними. Вказується, що розгляд справи про усиновлення, у разі

відкликання згоди на усиновлення, повинен проходити в межах з'ясування можливості усиновлення без згоди батьків.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** за результатами здійсненого наукового дослідження приведені найбільш важливі наукові та прикладні результати. Не претендуючи на остаточне вирішення окреслених у дисертаційному дослідженні проблем, пропонуються власні узагальнення та шляхи вирішення вказаних проблем, а саме:

1. Зважаючи на те, що в законодавстві та в юридичній літературі відсутнє визначення умов усиновлення, пропонується визначити умови усиновлення як закріплені в законі вимоги, що пред'являються до строго визначеного кола осіб з приводу усиновлення, недотримання яких перешкоджає встановленню усиновлення або може призвести до визнання усиновлення недійсним чи скасування усиновлення.

2. За допомогою аналізу чинного законодавства пропонується наступна класифікація умов усиновлення, що проводиться в залежності від того, до якого саме суб'єкта усиновлення законодавство встановлює відповідні вимоги: 1) вимоги, що висуваються до особи, яка усиновлюється; 2) вимоги, що висуваються до особи, яка усиновлює; 3) згода відповідного кола суб'єктів усиновлення.

3. Вважати проходження державного обліку громадян, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину умовою відкриття провадження у справах про усиновлення громадянами України.

4. У разі звернення особи, яка не перебувала на державному обліку громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину, необхідно повертати заяву про усиновлення у зв'язку з відсутністю такої позитивної умови відкриття провадження у справі як дотримання порядку проходження державного обліку громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину.

5. Вважати проходження державного обліку громадян України, які постійно проживають на території України і бажають усиновити дитину досудовим етапом усиновлення, оскільки зазначена процедура є обов'язковою для проходження при усиновленні, за результатами якої отримується висновок про доцільність усиновлення, що свідчить про дотримання всіх необхідних умов усиновлення та про досягнення мети усиновлення, тобто, відповідність усиновлення найвищим інтересам дитини.

6. Слід відрізняти висновок щодо доцільності усиновлення, що видається службою у справах дітей особисто кандидатам в усиновлювачі для подання до суду та висновок про доцільність усиновлення, що видається органом опіки та піклування. Щодо поняття висновку про доцільність усиновлення пропонується визначити його, як акт застосування права, індивідуально правовий акт -

волевиявлення служби у справах дітей стосовно доцільності усиновлення та відповідності його інтересам дитини. У разі незгоди з мотивами негативного висновку про доцільність усиновлення або відмови в усиновленні, особа може звернутися до адміністративного суду з позовом про оскарження висновку про доцільність усиновлення.

7. Виходячи з того, що основним завданням прокуратури України є захист прав громадян, а метою інституту усиновлення є досягнення найвищих інтересів дитини та, враховуючи судову практику щодо залучення до судового розгляду зазначених категорій справ прокурора, вважаємо за необхідне закріпити в законодавстві положення щодо того, що розгляд справи про усиновлення громадянами України повинен відбуватися за обов'язкової участі прокурора.

Головним результатом дослідження стало здійснення теоретичного узагальнення наукових концепцій та надання пропозицій нових варіантів вирішення проблем визначення, систематизації та особливостей процесуального розгляду справ про усиновлення громадянами України.

У висновках запропоновано шляхи розв'язання практичних проблем та надано низку пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання інституту усиновлення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стоянова Т.А. Процесуальні особливості розгляду справ про припинення усиновлення /Т.А. Стоянова //Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. ~ Вип. 43. - Одеса, 2008. - С. 208-211.
2. Стоянова Т.А. Таємниця усиновлення /Т.А. Стоянова //Південноукраїнський правничий часопис. - № 4. - 2008. - С. 109-111.
3. Стоянова Т.А. Правове регулювання законодавчих вимог до особи, що може бути усиновлювачем /Т.А. Стоянова //Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. - Вип. 46. - Одеса, 2009. - С. 394-400.
4. Стоянова Т.А. Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення /Т.А. Стоянова //Зб. тез наук. робіт учасників III Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, 4-5 квітня 2008 р. - Одеса, 2008. -С. 76-78.
5. Стоянова Т.А. Процесуальні особливості розгляду справ про припинення усиновлення /Т.А. Стоянова //Правове життя сучасної України: тези доповідей Всеукр. наук. конф., 18-19 квітня 2008 р. - Одеса, 2008. - С. 206-208.
6. Стоянова Т.А. Сутність та значення підготовки до судового розгляду справ про усиновлення /Т.А. Стоянова //Зб. тез наук. робіт учасників IV Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, 3-4 квітня 2009 р. - Одеса, 2009.-С. 164-167.

7. Стоянова Т.А. Судове рішення по справам з усиновлення громадянами України /Т.А. Стоянова //Правове життя сучасної України і тези доповідей Всеукр. наук. конф., 5-6 червня 2009 р. - Одеса, 2009. - С. 421-422.

АНОТАЦІЯ

Стоянова Т.А. Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. - Одеська національна юридична академія, Одеса, 2009.

Дисертація присвячена дослідженню процесуальних особливостей розгляду справ про усиновлення громадянами України. Визначені умови усиновлення, як закріплені в законі вимоги, що пред'являються до строго визначеного кола осіб з приводу усиновлення, недотримання яких перешкоджає встановленню усиновлення або може призвести до визнання усиновлення недійсним, скасування усиновлення. На підставі теоретичних розробок надана класифікація умовам усиновлення. Проаналізовані особливості кожної стадії цивільного провадження у справах з усиновлення.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення низки норм чинного законодавства з питань розгляду справ про усиновлення громадянами України.

Ключові слова: усиновлення, умови усиновлення, кандидат в усиновлювачі, висновок про доцільність усиновлення, підготовка справи до судового розгляду, судовий розгляд, судові рішення.

АННОТАЦИЯ

Стоянова Т.А. Процессуальные особенности рассмотрения дел об усыновлении гражданами Украины. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 - гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. - Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2009.

Диссертация посвящена исследованию процессуальных особенностей рассмотрения дел об усыновлении гражданами Украины.

В работе исследуются и анализируются исторические этапы правового регулирования усыновления и порядка усыновления в Украине. Делаются выводы о значении усыновления и его преимуществах перед другими формами государственной опеки над детьми, лишенными родительского попечения. Характеризуются современные тенденции увеличения количества усыновлений,

рассматриваются отдельные последствия усыновления на основе действующего законодательства.

Особое внимание уделяется вопросам определения понятия усыновления и особенностям его правовой природы. Правовая природа усыновления исследуется в аспекте современной системы личных неимущественных прав физического лица. В результате этого усыновление рассматривается как способ реализации права человека на семью. При этом указывается на значение усыновления для реализации права на семью, как для усыновителя, так и для усыновляемого.

Большое внимание в работе уделяется проблемам субъектного состава правоотношений по усыновлению, в частности вопросам возрастного ценза усыновителей и усыновляемых, возрастной разнице между ними. Для более полного анализа указанных проблем используются положения законодательства других стран, в частности России.

Анализируется современная проблема, связанная с реализацией права на тайну усыновления. Уделяется внимание содержанию этого права, как для усыновителя так и для усыновляемого.

Условия усыновления определяются как закрепленные в законодательстве требования, предъявляемые к строго определенному кругу лиц по поводу усыновления, несоблюдение которых препятствует возникновению усыновления и может привести к отмене усыновления или признания его недействительным. На основании теоретических разработок предоставлена классификация условий усыновления.

Анализируются отдельные особенности каждой стадии гражданского процесса по делам об усыновлении; возбуждение производства по делу, подготовка дела к судебному разбирательству, слушание дела, вынесение решения по делу. Определяются отдельные теоретические и практические проблемы, связанные с кругом лиц, участвующих в деле, порядком участия прокурора, других представителей при рассмотрении такого рода гражданских дел.

Для иллюстрации и подтверждения отдельных выводов и предложений, сделанных в работе, проводится анализ опубликованной судебной практики по делам об усыновлении.

Сформулированы предложения по усовершенствованию положений действующего законодательства по вопросам рассмотрения дел об усыновлении гражданами Украины.

Ключевые слова: усыновление, условия усыновления, кандидат в усыновители, заключение о целесообразности усыновления, подготовка дела к судебному разбирательству, судебное разбирательство, судебное решение.

SUMMARY

Stoyanova T.A. Procedural features of reviews of cases on adoption carried out by citizens of Ukraine. - Manuscript.

The dissertation on a scientific degree of the candidate of laws on a specialty 12.00.03 - civil right and a civil procedure; a family law; the international private law. - Odesa National Academy of law, Odesa, 2009.

The thesis is aimed the investigate the research procedural features of cases of adoption by Ukrainian citizens. The condition of adaption provided by the law and intended to the certain individuals and concern the issues of adoption are determined; violation of these conditions prevents from adoption or can cause to recognition of adoption invalid or abrogation of adoption. Classification of conditions of adoption is presented on the grounds of theoretical researches. Specifies of each stage of civil preceding of adoption cases are analyzed. Recommendations for improvement of a member of valid legal norms on adoption by Ukrainian citizens are determined.

Key words: adoption, conditions of adoption, candidate adoptive, conclusion on reasonability of adaption, preparation of a case to the court's hearings, court's hearing, court decision.